

ALEKSANDRA STANKOWICZ

Lublin-Kraków

JAN PAWEŁ II WŚRÓD SŁOWEŃCÓW

Głównym celem wizyty apostolskiej następcy św. Piotra, Jana Pawła II, w Słowenii, w dniach 17-19 maja 1996 r. było upamiętnienie 1250 lecia chrystianizacji zamieszkującego ją ludu słowiańskiego¹. Była ona wywiązaniem się z obietnicy, jaką biskup Rzymu – papież-Słowianin – złożył u początku swego pontyfikatu, to jest podczas pierwszej pielgrzymki do Polski (3 czerwca 1979 r.) w słynnym kazaniu *Szeroko otwarty wieczernik dziejów*. Od miejsca wygłoszenia znane jest ono pod nazwą homilii gnieźnieńskiej. Jan Paweł II mówił w Gnieźnie o konieczności przypominania ważnych dat z dziejów chrystianizacji Słowian, w tym także niewielkiego liczebnie, bo niespełna dwumilionowego narodu słoweńskiego. Wymienił wówczas Chorwatów jako pierwszych i tuż za nimi Słoweńców z uwagi na ich dawniejsze niż u reszty Słowian tradycje chrześcijańskie².

¹ Dokumentację podróży apostolskiej Jana Pawła II do Słowenii zawiera nr 7-8 „L'Osservatore Romano” z roku 1996, polskiego wydania. Ten podwójny numer miesięcznika podaje kronikę podróży i teksty wystąpień papieskich: *Nie lękajcie się Chrystusa, nie lękajcie się Kościoła* (18 maja Lublana, msza św. na hipodromie w Stożicach), *Trwajcie w wierze, nadziei i miłości* (18 maja – Postojna, spotkanie z młodzieżą na lotnisku sportowym); *Nasza epoka domaga się ludzi świętych* (19 maja – Maribor, msza św. dla wiernych diecezji); *Zawierzam was Matce Bożej* (Rozważania przed modlitwą „Regina caeli”); *Dialog chrześcijaństwa z kulturą* (19 maja – Maribor, spotkanie z przedstawicielami świata nauki i sztuki); *Wydarzenie doniosłe dla historii całego narodu* (22 maja – Watykan, audiencja generalna po podróży).

² *Homilia Ojca św. podczas mszy świętej przed katedrą w Gnieźnie, 3 czerwca 1970 r., w: W pielgrzymce do ojczyzny ziemi. Jan Paweł II w Polsce 2 czerwca – 10 czerwca 1979 r., red. Z. Modzelewski SAC, J. Sadzik SAC, D. Szumska Paryż 1980, s. 51-54.*

Trzeba, ażeby przy sposobności chrztu Polski była przypominana chrystianizacja Słowian, Chorwatów i Słoweńców, wśród których pracowali misjonarze już około 650 r. [...] I trzeba, żeby była przypominana chrystianizacja Bułgarów [...] Morawian i Słowaków – do nich docierali misjonarze przed 850 r., a potem umocnili tam wiarę apostołowie Słowian: Cyryl i Metody, którzy przybyli do państwa Wielkomorawskiego w 863 r., Czechów, których księcia Borzywoja ochrzcił w 874 r. św. Metody.

Homilia gnieźnieńska, która uchodzi za programowe wystąpienie Karola Wojtyły i charakteryzuje „nową politykę” papieżstwa wobec narodów słowiańskich, stanowi ważny punkt odniesienia dla większości wypowiedzi papieskich kierowanych pod ich adresem³. W historii papieżstwa ów program jest wyjątkowy, i – jak dotąd – z niezwykłą konsekwencją służy dowartościowaniu Słowiańszczyzny w dziejach Kościoła, zwłaszcza zaś słowiańskiej kultury przenikniętej chrześcijaństwem.

Od początku pontyfikatu Jana Pawła II Kościół – z inspiracji swojego zwierzchnika – nadaje wielką rangę wszelkim rocznicowym obchodom, odnotowującym włączenie Słowian do wspólnoty chrześcijańskiej, a także ich wkład w dzieło chrystianizacji Europy. Ten proces przywracania Słowiańszczyzny Europie i Europy Słowiańszczyźnie przebiega w trudnych warunkach okaleczenia duchowego, jakiego narody Europy doznały w ostatnim stuleciu, kiedy to przyszło im doświadczyć działania dwu zbrodniczych ideologii: faszyzmu i komunizmu. Obie dotknęły narody słowiańskie i choć historia je bez reszty zdyskredytowała, to ciągle trudno jest przezwyciężyć wywołane przez nie podziały. Dowiódł tego dobitnie konflikt bałkański, który doprowadził do rozpadu federacji jugosłowiańskiej, dotykając również Słowenię, była republiką tego państwa. W tej sytuacji głos papieża-Słowianina opowiadającego się za jednością duchową Europy miał szczególne znaczenie, zwłaszcza że skompromitowanym ideologiom przeciwstawiał system wartości chrześcijańskich, służący dobru powszechnemu, które może być pomnażane przez ponowne przyjęcie przesłania ewangelii⁴.

Dla Słoweńców, ludu słowiańskiego o starych tradycjach chrześcijańskich i nikłych doświadczeniach państwowych (Kneževina Karantanija 630-645), który dopiero niedawno – w 1991 r., po rozpadzie Socjalistycznej Federacji Jugosławii – wybił się na niezależność polityczną, wizyta pasterska następcy św. Piotra w wolnej Słowenii była wydarzeniem ważnym i długo oczekiwanym. Zaszczytu goszczenia zwierzchnika Kościoła katolickiego dostąpiła Słowenia

W zasięgu działalności Metodego i jego uczniów znajdowali się także Wiślanie oraz Słowianie zamieszkujący Serbię. Trzeba też, aby był przypomniany chrzest Rusi w Kijowie w 998 r. Wreszcie trzeba przypomnieć ewangelizację Słowian Połabskich: Obotrytów (Obodrytów), Wioletów i Serbo-Lużyczan (s. 53).

³ M. B o b r o w n i c k a, R. Ł u ż n y, *Karol Wojtyła – Jan Paweł II w kręgu spraw słowiańskich*, w: *Dzieło chrystianizacji Rusi Kijowskiej*, Lublin 1988, s. 403. Część artykułu – autorstwa R. Łużnego (s. 383-395) – traktuje homilię gnieźnieńską jako wystąpienie programowe Jana Pawła II skierowane do narodów słowiańskich.

⁴ J a n P a w e ł II, *Nie lękajcie się Chrystusa, nie lękajcie się Kościoła*, „L'Osservatore Romano”, 1996, nr 7-8, s. 9-11 (wydanie polskie).

po Chorwacji jako druga z ziem byłej Jugosławii – państwa z nią graniczącego, które również powstało w wyniku rozpadu federacji.

O ile w Chorwacji nauczanie Ojca św. zawierało przede wszystkim apel o zaprowadzenie pokoju na Bałkanach, o tyle w Słowenii, która bardzo szybko ustabilizowała swoją sytuację polityczno-ekonomiczną, Jan Paweł II poruszył zagadnienia kluczowe, o charakterze uniwersalnym: sens życia, sens historii, więź między wiarą i kulturą, wartość wolności, niebezpieczeństwo utraty własnej tożsamości w świecie, któremu grozi uniformizacja.

Na spotkaniach ze Słoweńcami w Lublanie, Postojnej i Mariborze oraz tuż po wizycie, na audiencji generalnej w Watykanie Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał, iż jego obecność wśród Słoweńców w 1250 lecie ich chrztu jest konsekwencją nałożonej nań misji, żądaniem Ducha Świętego, który odwołuje się do jego chrześcijańskich doświadczeń narodowych i kulturalnych, odmiennych od tych, jakie prezentowali dotychczasowi papieże. Stąd wszelkie wypowiedzi kierowane do narodów słowiańskich, w tym także słoweńskiego, zyskiwały w odbiorze społecznym dodatkową wiarygodność i znaczenie. Pozwalały one uczestnikom spotkań identyfikować się z postawą papieża, z jego osobą i doświadczeniami, a jego świadectwo nie podlegało dyskusji.

Karol Wojtyła – biskup Rzymu, chciał być przez Słoweńców rozumiany w kontekście swego pochodzenia, i to w rozmaitych jego aspektach: w sensie przynależności narodowej, kulturowej, społecznej i formacji intelektualnej. Te intencje dały się zauważyć przede wszystkim podczas spotkania z młodzieżą przybyłą z całej Słowenii i z grupami ludzi młodych z Włoch, Austrii i Chorwacji. Odkonane ono na lotnisku sportowym w Postojnej, w miejscu, o którym papież powiedział, że krzyżuje się tu wiele dróg, które przez wieki przemierzali ludzie z wszystkich stron Europy⁵.

Podczas tej wizyty apostolskiej Jana Pawła II pojawiło się wiele sygnałów akcentujących przynależność kulturową Słoweńców do Europy, co było nie bez znaczenia w sytuacji dość powszechnego przeciwstawiania kultury Słowian kulturze europejskiej i dyskusji na temat ich możliwości integracyjnych z Europą⁶.

Innym wątkiem łączącym wizytę pasterską w Słowenii z programem słowiańskim homilii gnieźnieńskiej jest przywołanie wiecznika jerozolimskiego

⁵ J a n P a w e ł I I, *Trwajcie w wierze, nadziei i miłości*, s. 11-13.

⁶ Ostatnio pojawia się wiele prac ukazujących tę problematykę. W przygotowaniu jest tom zbiorowy: *Słowianie wobec integracji Europy* (red. M. Bobrownicka). Słoweńskie dyskusje na ten temat omawia w artykule pt. *Zjednoczona Europa – słoweńska szansa czy zagrożenie?* Zdzisław Darasz.

i tego obrazu-symbolu, którym Jan Paweł II chętnie się posługuje; w miarę szerzenia się chrześcijaństwa w wieczerniku jerozolimskim słyszy się języki słowiańskie, którymi mówią apostołowie w oczekiwaniu na „Ducha św., który im został przyobiecany jako pocieszyciel”. Dzieje chrześcijaństwa wskazują, jak ważny jest powrót do jerozolimskiego wieczernika, który promieniuje na coraz to nowsze obszary. W związku z symboliką wieczernika papież mówił o zasługach braci sołuńskich, którzy swoją intuicją proroczą wyprzedzili o jedenaście wieków dopiero dziś powszechną w całym Kościele tendencję do łączenia orędzia chrześcijańskiego ze zdobyczami lokalnych kultur narodowych – postawę wypracowaną przez Sobór Watykański II, zwaną inkulturacją.

Bracia sołuńscy, Grecy z pochodzenia, podjęli trud ewangelizacji Słowian w łączności z Bizancjum i Rzymem, ówczesnymi centrami chrześcijaństwa, i z uwzględnieniem oraz poszanowaniem dziedzictwa kulturowego Słowian przyjmujących naukę Ewangelii. Z dzisiejszego punktu widzenia, z perspektywy dorobku Soboru Watykańskiego II byli oni prekursorami ekumenii i obecnej postawy Kościoła, która ma łączyć orędzie chrześcijańskie ze zdobyczami lokalnych kultur narodowych. Dzisiaj do tradycji cyrylometodiańskiej przyznają się Słowianie związani z kulturą Zachodu (Polacy, Czesi, Słowacy, a więc Słowianie zachodni i częściowo południowi, tj alpejscy Słoweńcy i bałkańscy Chorwaci oraz – rzecz oczywista – cała Słowiańszczyzna z kręgu prawosławia, tj. Słowianie wschodni i reszta Słowian południowych: Bułgarzy, Serbowie, Macedończycy.

Dowartościowanie działalności św. św. Cyryla i Metodego dla chrystianizacji Słowian i rozwoju ich kultury stanowi w nauczaniu Jana Pawła II ważny element jego wizji jedności kultury europejskiej. Mówi o tym m. in. Maria Bobrownicka, komentując pewne wypowiedzi papieskie na ten temat, a przede wszystkim list apostolski *Egregiae virtutis*, przy czym zauważa, że są one wyrazem dążenia „do zintegrowania dwóch nurtów chrześcijańskiej tradycji: zachodniej rzymskiej, bardziej racjonalnej i logicznej, oraz wschodniej, greckiej, bardziej mistycznej i intuicyjnej. Pierwszą reprezentuje św. Benedykt z Nursji, drugą właśnie Apostołowie Słowian, wraz z Benedyktem uznani za współpatronów Europy. Dwie te tradycje nie są sobie przeciwstawne, nie wykluczają się wzajemnie, lecz stanowią jakby dwie strony tej samej rzeczywistości, jakby dwa jej oglądy w różnych aspektach, dwie nieco odmienne artykulacje tego samego przekazu ewangelicznego. A jednocześnie oba te nurty nie

są tylko dwiema formacjami chrześcijaństwa, ale także całej kultury europejskiej”⁷.

Ważnym elementem odnowy religijnej w nauczaniu papieskim jest przywracanie właściwych proporcji relacjom: religia – kultura. Znajduje to odzwierciedlenie w obchodach rocznicowych ważnych wydarzeń z dziejów Kościoła. Towarzyszą im bardzo czytelne gesty ze strony Stolicy Apostolskiej. Z prawdziwej powodzi rocznicowych wydarzeń o pierwszorzędym znaczeniu dla rozwiązywania konfliktów narosłych w ostatnim wieku, a także tych dawniejszych, należy wymienić przede wszystkim ustanowienie listem apostolskim *Egregiae virtutis* św. św. Cyryla i Metodego współpatronami Europy, obok św. Benedykta z Nursji i aktywne włączenie się w wielkie święto prawosławia, którym były milenijne obchody chrztu Rusi Kijowskiej. Oba te fakty niezwykle jasno uświadomiły chrześcijańskiej Europie, że na jej kulturę złożyły się dwie tradycje, które mimo swej odrębności nie były zantagonizowane i mogły takimi pozostać, zważywszy na działalność misyjną Cyryla i Metodego oraz na wydane przez nią owoce.

Poruszając w kontekście wizyty w Słowenii ważne dla jedności kultury europejskiej zagadnienia, Jan Paweł II w tych pamiętnych dla Słoweńców dniach dokonał znaczącej promocji ich kultury narodowej. Przemówienie papieża *Dialog chrześcijaństwa z kulturą*, skierowane do przedstawicieli świata nauki i sztuki zgromadzonych w katedrze mariborskiej św. Jana Chrzciciela, należy do ważnych rozważań syntetyzujących bogatą problematykę kultury i tradycji, i świadczy o ich wysokiej randze wśród istotnych spraw naszego świata. Nawiązuje ono wyraźnie do wcześniejszych wystąpień papieskich podnoszących ten temat⁸. Dialog Kościoła z kulturą, podnoszony przy okazji spotkań papieża ze światem kultury i nauki należy do stałych tematów nauczania w pielgrzymowaniu apostolskim Jana Pawła II. Z rozważań nad wzajemnym oddziaływaniem religii i kultury chrześcijaństwo jawi się jako jej szczególny stymulator.

W Mariborze papież przypomniał historię chrześcijaństwa, sięgającą na tych terenach drugiego wieku, która jednak zaczęła dotyczyć Słowian dopiero od wieku VI i VII. Przypomniał ewangelizację Karantanjii przez misjonarzy iroszkočkih, ze świętymi Kolumbanem i Amandem, następnie działalność misyj-

⁷ M. Bobrownicka, *Jana Pawła II wizja jedności kultury europejskiej*, Hamburg 1988, s. 11. Artykuł, z którego pochodzi cytat, ukazał się ponadto jako część składowa opracowania: Bobrownicka, Łużny, *Karol Wojtyła – Jan Paweł II w kręgu spraw słowiańskich*.

⁸ Bobrownicka, Łużny, *Karol Wojtyła – Jan Paweł II*, s. 383-396.

ną św. św. Cyryla i Metodego, kiedy księstwo Karantanii było częścią składową średniowiecznego państwa panońskiego. Odnotował wszystkie ważniejsze liturgiczne teksty słowiańskie, które ta akcja chrystianizacyjna przyniosła, zarówno starosłowiańskie, jak i najstarsze, pisane alfabetem łacińskim (Fragmenty z Freising), nie pomijając – rzecz jasna – protestanckiego przekładu Pisma św. Jurija, Dalmatina, Primoža Trubara, który to przekład odegrał znaczącą rolę w rozwoju słoweńskiego języka literackiego. Kończąc wątek chrystianizacji narodu słoweńskiego Jan Paweł II zauważył:

Tak więc duchowe dziedzictwo, stanowiące substancję waszej kultury, wiele zawdzięcza chrześcijańskiej inspiracji obecnej w dwóch wielkich tradycjach kulturowych Europy – wschodniej i zachodniej – choć ta druga wyraźnie dominuje w Słowenii⁹.

Papież uświadomił też Europie udział Słoweńców w kulturze powszechnej, w wielu jej sferach: sztuce, myśli, nauce. Mówił też o świadectwach owocnych relacji między kulturą a ewangelią w historii słoweńskiej, w zakresie pedagogiki, ekonomii, działalności społecznej i politycznej. Wśród luminarzy kultury słoweńskiej znalazła się osoba bp. Antona Martina Slomška, którego największą troską – obok głoszenia ewangelii i moralnej odnowy narodu – była promocja kultury narodowej. Beatyfikacja bp. Slomška stała się swego rodzaju nobilitacją słoweńskiego duchowieństwa katolickiego działającego na niwie narodowej. Słoweńcy w dużej mierze zawdzięczają mu swą silnie ukształtowaną samowiedzę narodową. Ponadto ów proces beatyfikacyjny stał się okazją do refleksji nad wkładem katolicyzmu w rozwój kultury słoweńskiej¹⁰, powszechnie kwestionowanym w czasach dominowania „jugosławizmu” jako doktryny państwowej i planowej ateizacji przez ideologię marksistowską.

⁹ *Dialog chrześcijaństwa z kulturą*, s. 16.

¹⁰ Z. D a r a s z, *Słoweńcy wobec ilirskiej utopii*, w: *Utopia w językach, literaturach i kulturach Słowian*, t. II, red. B. Czapik-Lityńska, Katowice 1977, s. 74-79. Autor powołuje się na artykuł historyka i podróżnika Aleksandra Jabłonowskiego, który widział w duchowieństwie dzierzącym ster kultury słoweńskiej głównych przeciwników unitarystycznych dążeń, wspieranych ideą iliryzmu, popularną wśród Chorwatów, próbujących nakłonić do niej Słoweńców i Serbów w celu powołania do życia wspólnego organizmu państwowego Słowian południowych, kosztem rezygnacji z tak ważnego składnika tożsamości narodowej jak język. Por. także: A. C e t n a r o w i c z, *Słoweńskie programy narodowe*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU”, 1(1993), s. 45. Autor przedstawia ugrupowania katolickie w okresie budzenia się świadomości narodowej i podkreśla, że zawsze opowiadały się one za pełnym równouprawieniem narodów tworzących wspólnotę państwową.

Słowa papieskie o kulturze narodowej Słoweńców, płynące z katedry mariborskiej, w której spoczywa Anton Martin Slomšek, a którego Kościół postanowił wynieść na ołtarze, zyskiwały silną argumentację. Europa wsłuchująca się w głos Jana Pawła II musiała zauważyć, że biskup Rzymu odnosi się do dorobku kulturalnego Słoweńców z ogromnym szacunkiem.

Ten niewielki naród, żyjący na pograniczu kulturowym niemiecko-włosko-słowiańskim, mimo pozostawania w zależności politycznej od różnych organizmów państwowych, które już dawno przeminęły, potrafił twórczo przyswoić sobie inspiracje kulturowe płynące od sąsiadujących z nim narodów, nie tracąc nic ze swej słoweńskiej tożsamości.

Na koniec warto może dodać, że z okazji wizyty papieskiej w Słowenii został wydany wybór poezji Karola Wojtyły pt. *Ljubezen mi je vse razodela*, przygotowany przez najlepszych tłumaczy polskiej poezji, jak Tone Pretnar, Lojze Krakar, Niko Jež i inni¹¹. Trzeba też powiedzieć, że pielgrzymka papieska spotkała się w Słowenii z ogromną sympatią i entuzjazmem, co nie powinno szczególnie dziwić, zważywszy na wysoki odsetek ludzi deklarujących w Słowenii przynależność do Kościoła katolickiego¹². Natomiast pewien margines niechęci wobec tej wizyty-pielgrzymki dał się zauważyć w ironicznych komentarzach, które pojawiły się w mediach o komunistycznym rodowodzie.

ИОАНН ПАВЕЛ II СРЕДИ СЛОВЕНЦОВ

Резюме

В статье говорится об апостольском визите, с которым Иоанн Павел II прибыл в Словению в 1996 году в ознаменование 1250-летия христианизации проживающего в этой стране славянского народа.

Визит показан в контексте „новой политики” Ватикана в отношении славянских народов, годами испытывающих плановую атеизацию в связи с наброшенной им идеологией коммунизма.

¹¹ Tomik ten został w Polsce zrecenzowany przez Wiktora Darasza w „Ruchu Literackim”, 1997, nr 4.

¹² Ten nastrój entuzjazmu dla Jana Pawła II zarejestrował słoweński tygodnik katolicki „Družina”. Podczas pielgrzymki ukazały się jego trzy nadzwyczajne numery. „Družina” Posebna izdaja – Janez Pavel II. v Sloveniji, Ljubljana, 18, 19 i 20 maja 1998.

Среди папских паломничеств в славянские страны путешествие в Словению отличается сильной акцентировкой на необходимости новой евангелизации, потребности в новых свидетелях Евангелии и памяти о христианских корнях словенской культуры, равно тех связанных с деятельностью иршкотских миссионеров, как и связанных с настоящей на этих землях кирилло-мефодиевской традицией. Связь с христианством обеспечила этому малочисленному народу с одной стороны сохранение национального тождества, а с другой закрепила его позицию в культуре Запада.